

मानताः” सञ्चतः “तयः परार्थे क्षिप्रानि साक्षिणः
प्रतिभू कुलम् । चत्वारस्तूपदीयन्ते विप्र आशो वणिङ्
नटः” मनुः

परि+परिचये पुनः पुनरनुशीलने । “चत्वारविन्दस्व-भ्यान-
परिचितभक्तियोगः” भाग० ५।७।१। “सुक्ताजालं चिर-
परिचितं त्वाजितो देवगत्या” मेघः । “हेतुः परिचय-
स्यैव्ये” वक्तुं युक्तिकैव सा माघः ।

प्र+प्रकर्षेण चयने समाहारे च सक० “कर्णिकारान् प्रचि-
ण्वती” भा० आ० ७७

वि+विशेषेण चयने । “पुष्पं पुष्पं विचिन्वीत मूलच्छेदं न
कारयेत् । मालाकार इवाराने न यथाङ्गारकारकः”
भा० उ० ११११।३०

सम्+सम्यक् चयने समाहारे “संचिन्वन्ति बदा युक्ता जा-
तहृपञ्च मौक्तिकम्” हरिव० ५२२६

चिकित्ति लि० जु० चि-ज्ञाने कर्मणि क्त “कन्दसुभयथा”
पा० निष्ठायाः सावधानकसंज्ञायां शप् जुहोत्यादित्वात्
तस्य क्तुः हित्वम्, कित-ज्ञाने यङ् लुक् पचाद्यच् ।
संज्ञापूर्वकत्वात् अभ्यासगुणाभावः इति माघवः । १।ज्ञाते
श्चतिशब्दज्ञातरि च “त्वं सोम ! प्रचिकितो मनीषा” ऋ०
१।६।११। अथ बाष्पे उक्ता व्युत्पत्तिर्दृष्ट्या । शब्दभि-
भेदे । तस्यापत्यम् इज् इजलत्वात् यूनि फक् । चैकि-
तायन तस्य व्युत्पत्त्ये पुंस्त्री । “त्वयोहोहीये कुशला
बभूवुः शिलकः शाखावत्यचैकितायनोदाहृत्यः”
आ० उ० ।

चिकितान लि० कित-ज्ञाने कानच् । १।अभिज्ञे “तपोवसो !
चिकितानो अचित्तान्” ऋ० १।१८।२। “चिकितानः
कर्माभिज्ञः” भा० । शब्दभिभेदे पु० । तस्यापत्यमण् ततः
यूनि वा० टक् । चैकितानेय तस्य व्युत्पत्त्ये । “तद्वापि
ब्रह्मदत्तचैकितानेयो राजानं मलयक्षुवाच” ह० उ० ।

चिकितु लि० कित-ज्ञाने उन् वेदे हित्वम् । अभिज्ञे
“अचेत्यग्निचिकितुर्हव्यवाटसुमद्रथः” ऋ० ८।५।१५।

चिकित्वन् लि० कित-ज्ञाने ड्वनिप् वेदे नि० हित्वम् । ज्ञात-
रि । “केतेन शर्मन्तुषते सुषामयन्ने ! तभ्यं चि-
कित्वा” ऋ० ८।६०।१८।

चिकित्वित् लि० कित-ज्ञाने वा० किति वेदे नि० हित्वम् ।
अभिज्ञे “यवयहेषं त्वा चिकित्वित्स्त्रुतावरि” ऋ०
४।५२।४। “चिकित्वित् मनसं त्वा देवं मतांस कृतये”
ऋ० ५।२२।१।

चिकित्सक पु० कित-रोगापनयने स्त्रार्थे सन्-एल् ल् ।
रोगापनयनकर्त्तरि वैद्ये अमरः । “पूयं चिकित्सक-
स्याक्षम्” मनुः । तद्वत्तणादि चिकित्साशब्दे इयम्

चिकित्सा स्त्री कित-स्त्रार्थे सन्-भावे च । रोगप्रती-
कारे रोगनिवारणोपाये अमरः । अस्य लक्षणभेदाङ्गा-
दिकम् भावप्र० उक्तं यथा

“या क्रिया व्याधिहरणी सा चिकित्सा निगद्यते !
दोषधातुमलानां या साम्यकृत् सैव रोगहृत्” ।
क्रियात् कर्म व्याधिर्हन्त्येतेत्येति व्याधिहरणी “कर-
णाधिकरणयोद्येति” पा० छत्रेण करणार्थे ल्युट् तथा च ;

“याभिः क्रियाभिर्जायन्ते शरीरे धातवः समाः । सा
चिकित्सा विकाराणां कर्म तद्विजगाम्यतम्” । “या
द्युदीर्घं शमयति नान्यं व्याधिं करोति च । सा क्रिया
न तु या व्याधिं हरत्यन्यसदीरयेत्” । क्रियात् चि-

कित्सा । तथा चामरसिंहः “धारमो निष्कृतिः
शिक्षा पूजनं सम्प्रधारणम् । उपायः कर्म चेदा च
चिकित्सा च नवक्रिया इति । अथ चिकित्साविध्यु-
पदेशः । “जातमात्रचिकित्सः स्याद्वोपेक्षोऽस्तयया

गदः । वक्रियत्तु विप्रैस्तुल्यः स्वस्योऽपि विकरो-
त्यसौ । रोगमादौ परीक्षेत ततोऽनन्तरमौषधम् ।
ततः कर्म भिषक् पश्चात् ज्ञानपूर्वं समाचरेत्” । अय-
नर्थः भिषक् आदौ रोगं परीक्षेत विचारयेत् । ततः

पश्चाद्भोगौषधविचारानन्तरं ज्ञानपूर्वं सावधानो न त्व-
न्नाय कर्म चिकित्सामौषधदानादिरूपां समाचरेदित्यर्थः ।
रोगज्ञानेन चिकित्साकरणे दोषमाह

“यस्तु रोगमविज्ञाय कर्माण्प्रारभते भिषक् । अथौ-
षधविधानस्रस्तस्य सिद्धिर्यदृच्छया” । स्मैरितया सिद्धि-
र्भवति नापि भवतीत्यर्थः । अन्यञ्च

“भेषजं केवलं कर्तुं यो जानाति न चामयम् ।
वैद्यकर्म स चेत् कुर्व्यादुषधमर्हति राजतः” ।

रोगज्ञाने भेषजज्ञाने दोषमाह ।

“यस्तु केवलरोगज्ञो भेषजेष्वविचक्षणः । तं वैद्यं प्राप्य
रोगी स्याद्यथा नौनौविकं विना” । नाविकं कर्मधारं विना
यथा नौः सङ्घटे पतति तथा स रोगीत्यर्थः । अन्यञ्च

“यस्तु केवलशस्त्रज्ञः क्रियास्त्रकुशलो भिषक् । स सद्वा-
त्सातुरं प्राप्य यथा भीरुरिवाहवम्” ।

रोगौषधयोज्ञाने गुणमाह ।

“यस्तु रोगविशेषज्ञः सर्वभैषज्यकोविदः । देशकालविभा-